

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Облік у банках»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 7 - Облік депозитних операцій

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління
(протокол від 15.08.2022 № 1)_

Розробники:

1. Викладач циклової комісії економіки та управління, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач - методист Водолазська Н.В.

Рецензенти:

1. Зав. кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», к.е.н., доцент Єфременко А.Г.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС Харченко М.В.

План лекції

1. Характеристика депозитних рахунків
2. Облік депозитів (залучених вкладів) у банку
3. Облік нарахованих та сплачених доходів та витрат за депозитними операціями
4. Порядок відкриття строкових та ощадних депозитних рахунків

Рекомендована література:

Основна

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121-III
2. Волкова І.А. Бухгалтерський облік у банках: Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011
3. Медвідь Л.Г., Форостяк І.В. Облік в банках: Посібник. – Магнолія 2006, 2015

Додаткова

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006р. №3480-IV
2. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997р. №723-97-ВР
3. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 01.06.2011р. №174
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 03.10.2005р. №358
5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.11.2004р. №555
6. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 20.12.2005р. №480
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. №280
8. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 31.08.2007р. №309
9. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. №492
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004р. №22

11. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ від 30.12.1998р. №566

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>
2. Всеукраїнська професійна газета «Все про бухгалтерський облік». Режим доступу: <http://www.vobu.com.ua/ukr>
3. Видавнича група «Баланс клуб». Режим доступу: <https://balance.ua/ua/news/>

Текст лекції:

1. Характеристика депозитних рахунків

Для успішної діяльності комерційних банків у конкурентному середовищі неодмінно слід нарощувати обсяги активних операцій, оскільки саме завдяки їм отримуються прибутки, а отже, зрештою збільшується капітал банку. Проте власних коштів банку відчутно бракує для розширення кредитних вкладень, проведення операцій на фондовому, фінансовому та валютному ринках. Лівову частку потреби в грошових ресурсах банки покривають за рахунок залучених коштів. Традиційно найбільша частка у структурі залучених коштів припадає на депозити. Операції із залучення банком коштів на депозит є *пасивними депозитними операціями*. Але депозитна операція може дати банку прибуток за умови, що вона здійснена як активна, тобто операція з розміщення банком коштів на депозит. *Активними є депозитні операції* тільки на міжбанківському ринку. Отож депозитом вважають залучені або розміщені кошти на визначених угодою умовах повернення з виплатою (сплатою процентів) або на безпроцентній основі, які не забезпечені з боку банку будь-якою власністю чи гарантіями.

2. Облік депозитів (залучених вкладів) у банку

Бухгалтерський облік депозитних операцій ґрунтується на загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах:

- безперервності діяльності установи банку;
- стабільності правил бухгалтерського обліку;
- обережності; нарахування доходів та видатків (поділ звітних періодів);
- дати операції, окремого відображення активів та пасивів;
- переваги змісту над формою;
- оцінки активів та пасивів.

Облік операцій із залучення, розміщення, погашення депозитів, нарахування та списання (отримання) витрат (доходів) за ними

здійснюється відповідно до інструкції з бухгалтерського обліку депозитних операцій установ комерційних банків України, що затверджена Постановою Правління Національного банку України 20.08.99 р. за № 418. Зазначена Інструкція визначає порядок обліку міжбанківських депозитів, депозитів суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб до запитання, короткострокових, довгострокових та гарантійних. Відповідно до діючого Плану рахунків виокремлюються окремі групи рахунків для обліку перелічених категорій депозитів.

За строками використання коштів депозити поділяються на:

- депозити до запитання;
- депозити на визначений строк (строкові).

До **депозитів до запитання** відносяться залишки тимчасово вільних коштів клієнтів банку на кореспондентських і поточних рахунках, а також кошти бюджету і позабюджетних фондів. Зазначені рахунки відкриваються відповідно до вимог Інструкції «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті», що затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18.12.98 р. за № 527. Депозит враховується на всю суму його номіналу на депозитному рахунку до моменту погашення.

Залежно від методу виплати процентів за депозитами,

- за період або
- на період (авансом)

змінюється сума депозиту і сума, що надходить від депонента. В будь-якому разі номінальна сума депозиту і сума, що враховується на депозитному рахунку, збігаються.

За умовами виплати процентів «за період», сума сплачується періодично або в кінці строку, що визначений депозитним договором. Отже, на дату залучення коштів виконується бухгалтерське проведення:

Д-т Поточний рахунок клієнта (кореспондентський рахунок, каса, депозитний рахунок)

К-т рахунки депозитів

Проценти авансом сплачуються одночасно із внесенням коштів на депозит, саме тому номінал депозиту буде перевищувати суму, отриману від депонента на суму сплачених авансом процентів. Отже, на дату залучення депозиту виконується таке бухгалтерське проведення:

- на суму отриманих коштів

Д-т Каса (поточний рахунок, кореспондентський рахунок)

- на суму сплачених процентів авансом

Д-т Витрати майбутніх періодів

- на суму номіналу

К-т Депозитні рахунки.

3. Облік нарахованих та сплачених доходів та витрат за депозитними операціями

Кошти на депозит залучаються за процентною ставкою, що зазначається в депозитній угоді. Як правило, для розрахунку суму нарахованих процентів, комерційні банки використовують номінальну або фактичну процентну ставку.

При використанні номінальної процентної ставки сума процентів за депозитом розраховується шляхом множення номіналу депозиту на процентну ставку, зазначену у депозитному договорі.

За допомогою фактичної процентної ставки сума процентів визначається за певний період з урахуванням раніше сплачених процентів. Розрахунок виконується із застосуванням номінальної процентної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму раніше сплачених процентів.

Незалежно від методу накопичення процентів, загальна їх нарахована сума не змінюється на дату закінчення дії депозитного договору.

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципом нарахування та відповідності з використанням рахунків «Нарахованих витрат» чинного плану рахунків, про що в обліку виконується проведення:

Д-т Рахунки процентних витрат К-т Рахунки нарахованих витрат.

Якщо дати нарахування і сплати процентів збігаються (наприклад, за депозитами овернайт), то банк (за умови, що це передбачено внутрішньою обліковою політикою) може безпосередньо відносити відповідну суму процентів на рахунки витрат. У цьому випадку в обліку виконується проведення:

Д-т Рахунки процентних витрат К-т Поточний рахунок клієнта.

Сплачені авансом проценти не рідше одного разу на місяць упродовж дії депозитного договору амортизуються з віднесенням відповідної суми на процентні витрати. Йдеться про бухгалтерський запис: *Д-т Рахунки процентних витрат*

К-т Витрати майбутніх періодів.

У разі неотримання депонентом належних сум процентних виплат по закінченні дії депозитного договору, сума процентів приєднується до депозиту (можливо враховувати цю суму і за рахунками нарахованих витрат).

Для розуміння методики розрахунку треба усвідомити, що обчислення процентів за допомогою **номінальної процентної ставки** (метод рівних частин) веде до того, що витрати банку в окремі періоди будуть викривлені відносно поточної вартості сумарних зобов'язань за депозитом, що включають номінал та проценти. Це певною мірою порушує вимоги принципу відповідності.

Розрахунок процентних виплат із застосуванням **фактичної процентної ставки** (актуарний метод) дозволяє розподіляти витрати з огляду на поточну вартість депозиту в окремі періоди. Очевидна перевага полягає в тому, що фактичні витрати банку відповідають суммам зобов'язань за депозитом (включаючи проценти) у кожному періоді. Тому вартість

депозитних ресурсів,

яка обчислюється як відношення процентних виплат до сумарних зобов'язань за депозитом, залишається незмінною.

Використання актуарного методу на відміну від методу рівних частин забезпечує відображення реального поступового збільшення витрат банку до зростаючого розміру зобов'язань банку за депозитом. Ставка витрат залишається незмінною.

Досить поширеною є методика розрахунку процентів за депозитом із щоквартальною їх капіталізацією. Проценти нараховуються в останній день місяця. Кількість днів у розрахунку береться за методом «30/360».

При капіталізації проценти щоквартально зараховуються на депозитний рахунок. Наступне нарахування процентів проводиться на суму депозиту, збільшену на суму нарахованих процентів.

Проценти за депозитом можуть сплачуватись:

- при погашенні депозиту;
- періодично;
- авансом, тобто при внесенні коштів на депозит.

При сплаті процентів на дату погашення депозиту в обліку здійснюється проведення:

- На суму процентів

Д-т Рахунки нарахованих витрат за депозитами

- на суму номіналу депозиту

Д-т Рахунки депозитів

- на загальну суму депозиту

К-т Поточний рахунок депонента, каса або кореспондентський рахунок в НБУ.

Зрозуміло, що згідно з таким проведенням бухгалтерського обліку записується загальна сума нарахованих процентів за весь період дії депозитної угоди з використанням будь-якого методу, наприклад, рівних частин чи актуарного.

Сума нарахованих процентів із застосуванням різних методів спричинює не завжди рівномірне навантаження на загальні витрати банку за періодами дії депозитної угоди, а отже, порушується механізм дії принципу відповідності. Якщо депонент не запитає депозит по закінченні дії депозитної угоди, суму процентів буде приєднано до депозиту та переобліковано на рахунок «Кошти до запитання», відкритий на ім'я депонента, зазначеного в депозитній угоді, термін дії якої закінчився.

При сплаті нарахованих процентів періодично щоразу після дати їх нарахування в банку виконується бухгалтерське проведення:

Д-т Нараховані витрати за депозитом

К-т Поточний рахунок, каса або кореспондентський рахунок.

Що ж до обраної методики капіталізації процентів, то банк періодично перераховує нараховані суми на депозитні рахунки, тобто нарощує депозит.

Застосування комерційним банком одного із двох наведених можливих варіантів сплати процентів свідчить, що згідно з обліковою політикою банку пріоритетним узятو метод сплати процентів «за період». Цей метод впливає на систему обліку і номіналу депозиту.

Третій можливий варіант сплати процентів за депозитом — **авансом**, тобто в момент внесення коштів депонентом на депозит. Цей метод називають **методом виплати процентів на період**. Сума, яка обліковується як витрати майбутніх періодів, має бути амортизована за місяці дії депозитної угоди за методом, що його обрано обліковою політикою (рівномірний або актуарний).

При можливих змінах процентних ставок на міжбанківських ринках банк страхує себе від втрат застосуванням плаваючої процентної ставки при залученні депозиту, що дозволяє застосовувати також середньозважену процентну ставку з урахуванням тих процентних ставок, що діяли впродовж періоду, за який проводиться нарахування процентів.

При погашенні депозиту, тобто на дату закриття депозитного рахунку в обліку здійснюється проведення:

Д-т Депозитний рахунок

К-т Каса, поточний рахунок чи кореспондентський рахунок в НБУ.

На дату погашення депозиту необхідно провести нарахування процентів за період з останньої дати нарахування до дати погашення. У строковому депозитному договорі рекомендується передбачити порядок перерахування суми депозиту та процентів за ним після закінчення строку депозиту. Для юридичної особи вказується номер поточного рахунку; для фізичної — номер рахунку вкладу, який у разі його відсутності відкривається за згодою клієнта відповідно до умов депозитного договору.

Якщо умовами договору не передбачено порядку перерахування суми депозиту після закінчення встановленого терміну, то сума депозиту, що не отримана депонентом своєчасно, обліковується за тим самим рахунком, що й раніше.

За вимогою депонента банк може повернути депозит до закінчення дії депозитного договору.

У цьому випадку:

- проценти нараховуються за період із дати залучення депозиту до дати дострокового закриття депозитного рахунку за ставкою, що зазначена в угоді;
- депоненту сплачується сума процентів, але за зниженою ставкою;
- різницю між нарахованими процентами та сумами, що сплачуються депоненту за зниженою ставкою, банк відносить на зменшення процентних витрат.

За рахунками бухгалтерського обліку виконується проведення:

- на суму нарахованих процентів

Д-т Нараховані витрати за депозитами

- на суму процентів за зниженою ставкою

К-т Каса, поточний рахунок чи кореспондентський рахунок в НБУ на різницю між сумою нарахованих та сплачених процентів за зниженою ставкою

К-т Процентні витрати за депозитом.

Одним із різновидів депозитів є депозити овернайт, які надаються або залучаються на термін не більш як один день і відносяться лише до ринку міжбанківських коштів. Зрозуміло, що сплата за користування депозитом здійснюється одночасно з його поверненням. Саме тому дещо іншим є облік депозитів овернайт.

- При залученні депозиту:

Д-т Кореспондентський рахунок в НБУ К-т 1610 Депозит овернайт інших банків

- При погашенні депозиту:

- ♦ на суму процентів за депозитом

Д-т 7011 Процентні витрати за депозитами овернайт інших банків

- ♦ на суму депозиту

Д-т 1610 Депозит овернайт інших банків

- ♦ на загальну суму

К-т Кореспондентський рахунок в НБУ.

4. Порядок відкриття строкових та ощадних депозитних рахунків

Здійснюючи депозитні операції, комерційні банки мають виконувати такі правила.

- Депозити залучаються та розміщуються в межах термінів і лімітів, установлених Правлінням банку.

- Усі депозити залучаються за процентною ставкою, визначеною угодою, а нарахування процентів здійснюється одним із методів, передбачених наказом щодо облікової політики на даний фінансовий рік.

- Система бухгалтерського обліку має визначити механізм реєстрації депозитів, аби забезпечити достовірність та своєчасність записів:

- сум депозитів;
- термінів нарахування та сплати процентів;
- термінів погашення депозитів;
- процентних ставок.

Здебільшого це досягається засобами аналітичного обліку.

У межах його функцій комерційний банк проводить централізовану розсилку клієнтам - суб'єктам господарської діяльності повідомлень та виписок із їх депозитних рахунків щодо залишків коштів із зазначенням операцій, що здійснювались за цими рахунками. За даними напрямками інформуються також клієнти - фізичні особи.

Форма, періодичність надання клієнтам виписок і повідомлень про рух коштів за депозитним рахунком та про залишки за цими рахунками

зазначаються банком в угоді, укладеній з депонентом.

З метою забезпечення захисту інтересів фізичних осіб - вкладників комерційних банків, створення фінансових можливостей для відшкодування їм коштів у разі невиконання банками вимог вкладників Указом Президента України від 10.09.98 за № 996/98 затверджено ***Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів***. На виконання вимог цього Положення Національний банк України вніс низку змін і доповнень до діючих нормативних документів. Так, з 1 січня до Плану рахунків введено рахунок

№ 1202 «Обов'язкові резерви страхування вкладів фізичних осіб». Роз'яснення щодо використання цього рахунку надано у листі НБУ від 05.09.98 за № 14- 011/2902-6290.

Рахунок призначено для обліку обов'язкових резервів під забезпечення вкладів фізичних осіб. Збори до Фонду сплачуються комерційними банками - юридичними особами, зареєстрованими в Республіканській книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ НБУ, які мають ліцензію НБУ на здійснення операцій із залучення вкладів фізичних осіб.

Початковий збір до Фонду у розмірі 1% зареєстрованого статутного фонду перераховується комерційними банками протягом 30 днів з дня затвердження Положення про фонд; якщо банк реєструється після створення Фонду, збір сплачується протягом 30 днів з дня отримання від НБУ ліцензії на здійснення банківських операцій із залучення коштів фізичних осіб.

Нарахування регулярного збору до Фонду здійснюється комерційними банками раз на рік у розмірі 0,5% загальної суми вкладів, включаючи проценти за вкладами станом на 31 грудня року, що передує звітному. Для проведення нарахування регулярного збору за вкладами в іноземній валюті вони перераховуються в гривні за офіційним курсом на визначену дату сплати.

Нараховані збори комерційні банки перераховують до Фонду рівними частинами до 15 числа місяця, наступного за звітним періодом.

Отже, за дебетом рахунку № 1202 «Обов'язкові резерви страхування вкладів фізичних осіб» проводяться перераховані суми поповнення обов'язкових резервів у НБУ під вклади населення, а за кредитом проводяться суми, які повертаються Національним банком України.